

University of Groningen

De vrijheid van beroep en bedrijf

Ommen Kloeke, Wilhelm Karel Johannes Jacob van

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1945

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Ommen Kloeke, W. K. J. J. V. (1945). *De vrijheid van beroep en bedrijf*. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

INLEIDING.

Nadat VAN DER POT in zijn „Handboek van het Nederlandsche Staatsrecht” op blz. 369 gesproken heeft over de grondrechten als „een min of meer afgerond verworven bezit, op het behoud waarvan wij, Nederlanders, prijs stellen, omdat zij, het moge zijn in een niet altijd gelukkigen vorm, toch de belichaming zijn van dien drang naar vrijheid binnen de als het eigene gevoelde sfeer, welke in ons volk steeds heeft geleefd”, zegt hij verderop: „De vrijheid van beroep en bedrijf heeft zonder twijfel hiervan ook een bestanddeel gevormd, al vond zij in de Grondwet niet met zooveel woorden uitdrukking. In art. 53 grondr. Str. 1798 werd na de afschaffing van de gilden nog bepaald, dat ieder burger het recht had om zoodanige fabriek of trafiek op te richten of zoodanig eerlijk bedrijf aan te vangen, als hij verkiezen zou. Later is dit niet herhaald, niet omdat men op het beginsel terug wilde komen, maar omdat men het, nu aan het herstel van de gilden niet gedacht werd, vanzelfsprekend achtte. Toch is juist dit beginsel tegen den drang van nieuwe behoeften en van nieuwe denkbeelden, om aan die behoeften tegemoet te komen, niet bestand gebleken.”

De schijnbare tegenspraak, die in deze twee citaten verborgen ligt, heeft mij getroffen. Wanneer de vrijheid van beroep en bedrijf werkelijk een grondrecht is en er dus gesproken mag worden van een recht op vrijheid van beroep en bedrijf, evenals van een recht tot vereeniging en vergadering, een recht van petitie enz., en dus dit recht deel uitmaakt van het verworven bezit, op het behoud waarvan wij, Nederlanders, prijsstellen, dan is het bevreemdend, dat dit beginsel na eenigen tijd in den steek is gelaten, althans niet bestand is gebleken tegen den drang van nieuwe

behoefden en van nieuwe denkbeelden, om aan die behoeften tegemoet te komen.

Deze eigenaardige ontwikkeling, immers afwijkend van die, welke wij bij de andere grondrechten zien, die in wezen onveranderd gehandhaafd zijn gebleven ondanks de veranderde omstandigheden, heeft mij er toe gebracht om de vrijheid van beroep en bedrijf aan een nadere bestudeering te onderwerpen.

Dat ik hierbij de historisch-juridische methode aanwendde, moge geen bevreemding wekken. Zooals reeds uit het citaat over de vrijheid van beroep en bedrijf bleek, heeft dit beginsel in den loop der tijden een ontwikkeling laten zien, die varieerde al naar gelang van de tijdsomstandigheden. Voor een goed begrip van de huidige opvattingen over de vrijheid van beroep en bedrijf is het dan ook onvoorwaardelijk noodig om dezen ontwikkelingsgang na te gaan, teneinde aan de hand van het historisch gebeuren de resultante van de verschillende van buiten inwerkende factoren duidelijk onder oogen te zien.

Dat ik daarbij op historisch terrein kwam, viel uiteraard niet te vermijden. De geschiedenis was evenwel niet het doel, maar het middel. Niet, hoe het recht vroeger is geweest, maar wel hoe het thans is geworden, werd het onderwerp van deze studie.

Zoowel de te behandelen stof als de afbakening van het te behandelen terrein leverden mij enkele moeilijkheden op. Wat het eerste punt aangaat in zooverre, dat ik bij de beschouwing van de vrijheid van beroep en bedrijf, zoowel voor wat betreft de geheele historische ontwikkeling als wel speciaal voor het tijdperk intredende na de 19e eeuw met zijn reacties op de individualistische beginselen der liberale economie uit die jaren, dikwijls op zuiver politiek terrein belandde. Ik heb daarbij getracht mijn eigen politieke voorkeur, als schadelijk voor de voor een wetenschappelijke studie noodige objectiviteit, op den achtergrond te houden. Dat deze houding moeilijk werd bij het beschouwen van de toekomst van de vrijheid van beroep en bedrijf, zal een ieder begrijpen, die overweegt, dat de vraag wat Recht verdient te worden, niet behandeld kan worden buiten eigen politiek inzicht. Desalniettemin is het mijn streven geweest de politieke opvattingen

van de verschillen vangen mogelijk v

Wat de afbakeni was het mijn taak leveren. Nu bevindt tusschen het staats

De in de Fransel over de vrijheid van in het gildewezen e berustende monopo nauwste verband n der tijden.

Zoo was ik genoc voorgrond te schuiv te betrekken.

Dat de bestudeer vrijheid van beroep ik moest vasthoud hen, die misschien niet steeds bevredig

DEFINITIES. De t een nadere beschou schillende definities, dit woord wordt geb vrijheidsbegrip, zoo Fransche Revolutie en dat, hetwelk verv wereld. Ziet de laa bondenheid, de eer consiste à pouvoir f l'exercice des droits que celles qui assure sance de ces mêmes

¹⁾ Déclaration des droits

van de verschillende partijen omtrent dit onderwerp zoo onbevangen mogelijk weer te geven.

Wat de afbakening van het te bearbeiten terrein betreft, hierbij was het mijn taak om een zuiver historisch-juridische studie te leveren. Nu bevindt mijn onderwerp zich echter op het grensgebied tusschen het staatsrecht en de economie.

De in de Fransche Revolutie naar voren getreden opvattingen over de vrijheid van beroep en bedrijf en de in tegenstelling hiermee in het gildewezen en in de corporatieve ordening van deze eeuw berustende monopolistische lidmaatschapsdwang houden alle ten nauwste verband met de economische ontwikkeling in den loop der tijden.

Zoo was ik genoodzaakt, zonder nochtans de economie op den voorgrond te schuiven, deze toch meermalen in mijn beschouwingen te betrekken.

Dat de bestudeering van de staatkundige ontwikkeling van de vrijheid van beroep en bedrijf desalniettemin de lijn bleef, waaraan ik moest vasthouden, moge als verontschuldiging gelden voor hen, die misschien door de uitweidingen op economisch gebied niet steeds bevredigd werden.

DEFINITIES. De titel van deze studie behoeft in de eerste plaats een nadere beschouwing. Reeds het begrip „vrijheid” kent verschillende definities, die afhankelijk zijn van het tijdperk, waarin dit woord wordt gebezigd. Scherp staan hier tegenover elkaar het vrijheidsbegrip, zooals we dat zien ontstaan in het tijdperk der Fransche Revolutie en zich verder ontwikkelen in de 19e eeuw, en dat, hetwelk vervat is in de nationaal-socialistische gedachtenwereld. Ziet de laatste de hoogste vrijheid in de grootste gebondenheid, de eerste geeft daarvan als definitie: „la liberté consiste à pouvoir faire tout ce qui ne nuit pas à autrui: ainsi, l'exercice des droits naturels de chaque homme n'a de bornes que celles qui assurent aux autres membres de la société la jouissance de ces mêmes droits ¹⁾).

¹⁾ Déclaration des droits de l'homme et du citoyen van 26 Augustus 1789, artikel IV.

Aangezien onze beschouwingen betrekking hebben op de vrijheid van beroep en bedrijf, zooals die is ontstaan tijdens de Fransche Revolutie, ligt het voor de hand, dat we de definitie van het woord „vrijheid” slechts zoeken in de bewoordingen van de uit deze Revolutie voortgesproten *déclarations*. Zoo zien wij dus de vrijheid als het recht om zelve over onze eigen handelingen te beschikken, mits daarvan geen gebruik wordt gemaakt in strijd met de wetten in den meest ruimen zin des woords en mits aan de vrijheid van een ander geen belemmeringen worden toegebracht, een definitie, analoog aan die welke ons Burgerlijk Wetboek in artikel 625 geeft van den eigendom. Dat het hier dus niet gaat om de absolute vrijheid, blijkt wel uit deze definitie. Zij is trouwens niets dan een utopie, want zelfs de mensch, die volgens de theorie van het *jus naturae* in een hypothetischen natuurstaat of natuurlijke maatschappij leefde, dus in een oertoestand zonder gemeenschapsbanden, heeft deze „vrijheid zonder grenzen” niet gekend, al was het alleen maar, dat zij reeds beperkt werd door het bestaan van een tijdelijken familieband.

Ook de definities van de woorden „beroep” en „bedrijf” leveren vele moeilijkheden op, daar men niet altijd hetzelfde onder deze woorden verstaat. Men ziet het „bedrijf” wel eens als een onderdeel van het „beroep”, doch ook wel als een gelijkwaardig begrip naast dit laatste ¹⁾.

Het minst nauwkeurig zijn in de onderscheiding van beide begrippen de taalkundigen. Zoo zegt VAN DALE ²⁾: beroep — maatschappelijke werkkring, waarvoor men de vereischte bevoegdheid heeft verkregen; bedrijf — beroep, handwerk. Deze definitie leert ons wel zeer weinig over de onderlinge punten van overeenkomst en verschil.

VÖLLMAR zegt veel scherper omljnd: „een beroep doch niet een bedrijf oefenen uit zij, die als regel voordeel en winst, veel of weinig, kunnen behalen. Kan men echter ook verliezen lijden en is het noodig omtrent te verwachten winst en verlies berekeningen te maken en over den gang van zaken boek te houden, dan

¹⁾ Verg. Mr. Dr. H. F. A. VÖLLMAR, *Het Nederlandsche Handelsrecht*, I, 1942, blz. 17.

²⁾ *Groot Woordenboek der Nederlandsche Taal*, 1924.

is er sprake van bedrijf intellectueele arbeid v eens, voorzooverre d houden met een aan handel en nijverheid exploitatie van resp. tooneelgezelschap etc.

Een minder handel theorie, dat „beroep” duurzaam streven tot een geregelde maatsch beroep van niet-overw oefening kapitaal of vr

Deze laatste theorie meest tot haar recht. vrijheid van beroep en eeuwen zien als een so economische element n dan ook aan deze defin te geven van de vrijhei samenvattend moeten *maatschappelijke werks gebruik wordt gemaakt inbreuk wordt gemaakt een ander.*

Uit de definitie vol kunnen komen *binnen* h wij later zullen bewijze een grondrecht is, bek van grondrechten is e bleken, waarbij ik b.v. regeling en beperking d en vergadering”, houd vereeniging en vergade

¹⁾ VÖLLMAR, t.a.p. blz. 17.

²⁾ Hieronder, blz. 60 v.

is er sprake van bedrijf". Zoo valt loondienst steeds onder beroep, intellectueele arbeid van dokters, advocaten, artisten etc. eveneens, voorzover deze laatste categorieën zich niet bezig houden met een aan winst en verlies onderhevigen tak van handel en nijverheid in den ruimsten zin, dus met b.v. de exploitatie van resp. een ziekeninrichting, rechtskundig bureau, tooneelgezelschap etc.

Een minder handelsrechtelijk georiënteerde definitie geeft de theorie, dat „beroep” beantwoordt aan een sociale roeping, een duurzaam streven tot vervulling van een bepaalde sociale taak, een geregelde maatschappelijke werkzaamheid. „Bedrijf” is een beroep van niet-overwegend-persoonlijken aard, voor welks uitoefening kapitaal of vreemde arbeid wezenlijke beteekenis heeft ¹⁾.

Deze laatste theorie komt in verband met ons onderwerp het meest tot haar recht. Juist de historische ontwikkeling van de vrijheid van beroep en bedrijf doet het ambacht in de Middeleeuwen zien als een sociale functie, waarin zich pas veel later het economische element naar voren heeft geschoven. Zoo heb ik mij dan ook aan deze definitie gehouden. Rest mij nog om een definitie te geven van de vrijheid van beroep en bedrijf. De vorige definities samenvattend moeten we hierin zien *het recht om een geregelde maatschappelijke werkzaamheid uit te oefenen, mits daarvan geen gebruik wordt gemaakt in strijd met de wetten en mits daarbij geen inbreuk wordt gemaakt op de vrijheid van beroep en bedrijf van een ander.*

Uit de definitie volgt, dat er dus wel wettelijke beperkingen kunnen komen *binnen* het beroep en bedrijf. Aannemend — hetgeen wij later zullen bewijzen ²⁾ — dat de vrijheid van beroep en bedrijf een grondrecht is, behoeft ons dit niet te bevreemden. Bij tal van grondrechten is een wettelijke beperking noodzakelijk gebleken, waarbij ik b.v. denk aan de Wet van 22 April 1855 „tot regeling en beperking der uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering”, houdende beperkingen op het grondrecht tot vereeniging en vergadering (art. 9 Gw.). Deze beperkingen zullen

¹⁾ VÖLLMAR, t.a.p. blz. 17.

²⁾ Hieronder, blz. 60 v.

evenwel nooit zoover mogen gaan, dat het grondrecht zelf daardoor in zijn kern wordt aangetast.

Zoo bestaat er m.i. geen bezwaar om beperkende bepalingen toe te laten betreffende de gezondheid, de levenskracht en de veiligheid van de arbeiders, die men in dienst heeft, of andere beperkingen in verband met de openbare orde en veiligheid. Wetten als de Vestigingswet Kleinbedrijf van 13 Maart 1937, S. 619, en de Bedrijfsvergunningenwet van 20 Mei 1938, S. 619, zijn evenwel in flagranten strijd met het wezen van de vrijheid van beroep en bedrijf en ook in strijd met de houding, die de Kroon aannam bij de hanteering van het vernietigingsrecht tegenover gemeentelijke regelingen, waarbij het standpunt werd ingenomen, dat de bedrijfsvrijheid niet „op ernstige wijze” mocht worden aangetast en niet „meer dan met het oog op het algemeen belang noodzakelijk is”¹⁾.

Dat van dit algemeene principe afgeweken mag worden, wanneer het land in staat van oorlog verkeert of gedurende een tijdelijke periode van herstel nadien, moge als vanzelfsprekend worden aangenomen en behoeft geen verdere bespreking.

Ik wees er reeds op, dat het recht op vrijheid van beroep en bedrijf in vergelijking met de andere grondrechten een afwijkende ontwikkeling laat zien.

De 4 grondrechten, die ik met W. J. GOSLINGA²⁾ als basis van het geheele complex zou willen zien, n.l. het recht op vrijheid, het recht op gelijkheid, het recht op veiligheid en het recht op eigendom, maken den geheelen ontwikkelingsgang vanaf de Amerikaansche Bills via de Fransche Déclarations tot en met de Constitutie van 1806 gezamenlijk mee. De daarvan afgeleide grondrechten, waarvan GOSLINGA er een 20-tal noemt, maken slechts gedeeltelijk deze geheele ontwikkeling mee. Een ander gedeelte ontstaat eerst later door afsplitsing van het oorspronkelijke grondrecht.

In de jaren van de Fransche overheersing worden de grondrechten niet in de Constitutie genoemd, om eerst terug te keeren

¹⁾ K. B. 27 Sept. 1922, S. 537; 19 Juni 1923, S. 275; 15 Oct. 1923, S. 482. Verg. VAN DER POE, t.a.p. blz. 370.

²⁾ *De Rechten van den Mensch en Burger*, diss. V. U. Amsterdam 1936, blz. 161.

— en dan nog in van 1814. In 1815 nog uit om in het te vinden.

Deze grondrecht met enkele beperk bij het recht tot

Een hiervan ge het recht op vri het 't eerst geno immer, dat meer juister uit te druk regel. Ook niet vo We zullen n.l. de recht op vrijheid geschreven regel grondrecht in het Maar wel voorzo bewustzijn verdw genoemde Vestigin wet een absolute zonder dat dit tot leiding gaf.

Het is mijn ove hiermee niet voor dwijnen, neen, het weer in haar oude k in de historische doel van deze stu

Evenals alle gro van beroep en bed hier in het bijzo ontstaan was door

Het is onjuist

¹⁾ Zie hieronder, blz.

— en dan nog in beperkten getale — in onze nationale Grondwet van 1814. In 1815 en 1848 breidt het aantal grondrechten zich dan nog uit om in het laatstgenoemde jaar zijn uiteindelijke afsluiting te vinden.

Deze grondrechten hebben zich weten te handhaven, zij het dan met enkele beperkingen, waarvan ik er als voorbeeld één noemde bij het recht tot vereeniging en vergadering.

Een hiervan geheel afwijkende ontwikkeling toont ons echter het recht op vrijheid van beroep en bedrijf. Niet voorzooverre het 't eerst genoemd wordt in de Staatsregeling 1798. We zagen immers, dat meerdere grondrechten later ontstonden of, om het juister uit te drukken, later gerealiseerd werden in een wettelijke regel. Ook niet voor zooverre deze wettelijke regel later verdwijnt. We zullen n.l. de gelegenheid hebben om aan te toonen, dat het recht op vrijheid van beroep en bedrijf ook na 1805, toen het als geschreven regel uit de Constitutie verdween, wel degelijk als grondrecht in het rechtsbewustzijn van ons Volk bleef bestaan ¹⁾. Maar wel voorzooverre het ook geleidelijk aan uit dit rechtsbewustzijn verdween, zoodat uiteindelijk wetten als de reeds genoemde Vestigingswet Kleinbedrijf en de Bedrijfsvergunningenwet een absolute inbreuk op de beroepsvrijheid konden maken, zonder dat dit tot een eenigszins algemeen en hevig verzet aanleiding gaf.

Het is mijn overtuiging, dat de vrijheid van beroep en bedrijf hiermee niet voorgoed uit het complex grondrechten gaat verdwijnen, neen, het is mijn vaste meening, dat zij zich naderhand weer in haar oude kracht zal herstellen. Hiervoor een basis te vinden in de historische ontwikkeling van dit grondrecht was mede het doel van deze studie.

Evenals alle grondrechten ontstond ook het recht op vrijheid van beroep en bedrijf tijdens de Fransche Revolutie als een reactie, hier in het bijzonder als reactie op de beroepsonvrijheid, die ontstaan was door het optreden van de gilden.

Het is onjuist om te meenen, dat deze gilden de beroeps-

¹⁾ Zie hieronder, blz. 124 v.

vrijheid vanaf het begin van hun bestaan aan banden hebben gelegd. Zij waren organische producten van historische verhoudingen en doorliepen een ontwikkelingsgang, die logisch moest uitloopen op een „Zunftzwang”, een gildedwang, zoo men wil een lidmaatschapsdwang.

De eerste beperking in de vrijheid van beroep en bedrijf ontstond *vrijwillig* ¹⁾. Evenals de gilden zelve ontstaan waren uit de vrijheid van den handwerkstand, n.l. uit een vrijwillig zich aaneensluiten van de ambachtslieden in een gilde ²⁾, zoo ontstond ook de gildedwang uit vrijen wil met het doel om aldus alle beoefenaars van hetzelfde handwerk te vereenigen in het gilde. Hierdoor zouden de verordeningen van de gilden kracht hebben voor hen allen en hen dus beschermen tegen de superioriteit van vreemden arbeid. Dit was dan tevens weer in het belang van de bedrijfsgemeenschap. Deze theorie, door GEORG VON BELOW ³⁾ de Contrôletheorie genoemd, afkomstig van H. VON LÖSCH ⁴⁾, heeft wel bestrijding gevonden. De onjuistheid ervan bewijzen heeft men evenwel niet gekund. En vele auteurs op dit gebied handhaven haar dan ook onbeperkt.

Hoe het ook zij, in de 11e eeuw zien we de gilden dit recht van gildedwang verkrijgen en wel door het verleenen van privileges door den heer of door het stadsbestuur. Eerst door dit privilege wordt het gilde de monopolistische organisatie, zooals wij die zullen leeren kennen in de Middeleeuwen, en zij blijft dit zelfs tot de Fransche Revolutie toe ⁵⁾.

Zoo was dus de handwerkswetgeving in de Middeleeuwen gericht tegen de superioriteit van vreemden arbeid en stond zij op

¹⁾ Mr. J. W. H. BEHRENS, *De organisatie van het Nederlandsche Bedrijfsleven*, 1943, merkt op blz. 9 ten onrechte op, dat de gilden door de overheid werden gesticht en door de overheid een taak kregen toegewezen.

²⁾ WILDA, *Das Gildewesen im Mittelalter*, 1831; zie ook PAUL SANDER, *Die geschichtliche Erforschung* etc. (Die Entwicklung der deutschen Volkswirtschaftslehre im neunzehnten Jahrhundert, 1908, II, blz. 3).

³⁾ *Probleme der Wirtschaftsgeschichte*, 1920, blz. 273.

⁴⁾ *Die Kölner Zunfturkunden nebst anderen Kölner Gewerbe-urkunden bis zum Jahre 1500*, 1907, blz. 53.

⁵⁾ Teneinde de corporaties zonder en met gildedwang te onderscheiden heeft men de gewoonte aangenomen alleen de laatsten als gilden aan te duiden. Wij zullen deze benaming in deze beteekenis in den vervolge zoo bezigen.

een andere basis d
hoofdzakelijk richt
kapitaal ¹⁾.

Het gilde is door
bevoegdheden uitge
lieden behorende te
van economische b

Dat deze monop
moest gaan, was een
hebben om hierop
het, dat de Fransche
gebied, deze degene

Verschillende sch
deze absolute afbra

Het is hun goed
wel. De revolutiona
maatregelen. Zij b
bouwwerk te kunn
of dit bouwwerk v

Zoo werden in 17
Gilden, Corporatiën
of Fabrieken vervall
Fabriek of Trafiek
mocht aanvangen
wij met moderne
hebben genoemd, w

We moeten betre
regel nog op 2 punt
de toekomstige ont

Het eerste is dit
art. 53 B. en S.G. e
uit den drang naar

¹⁾ Verg. W. ARNOLD, *Ge*

²⁾ VON BELOW, t.a.p. bl

³⁾ Hieronder, blz. 31 v.

⁴⁾ Zie de verschillende g

een andere basis dan de thans ingevoerde wetgeving, die zich hoofdzakelijk richt tegen een ondoelmatige investering van kapitaal ¹⁾).

Het gilde is door deze ontwikkeling geworden een met publieke bevoegdheden uitgeruste corporatie, omvattende alle handwerkslieden behorende tot zijn werkingssfeer met als doel de bevordering van economische belangen ²⁾).

Dat deze monopolistische organisatie aan zichzelf te gronde moest gaan, was een historische noodzaak. We zullen de gelegenheid hebben om hierop dieper in te gaan ³⁾). Even noodzakelijk was het, dat de Fransche Revolutie, met haar hervormingen op allerlei gebied, deze degenereerende instituten zou opruimen.

Verschillende schrijvers, vooral van Katholieken huize, hebben deze absolute afbraak later betreurd ⁴⁾).

Het is hun goed recht; logisch was deze ontwikkeling echter wel. De revolutionaire denkbeelden gaan niet accoord met halve maatregelen. Zij breken tot den grond toe af om een nieuw bouwwerk te kunnen oprichten. Eerst na vele jaren zal dan blijken, of dit bouwwerk voldoet aan de eischen van den tijd.

Zoo werden in 1798 ook ten onzent in art. 53 B. en S.G. alle Gilden, Corporatiën of Broederschappen van Neeringen, Ambagten of Fabrieken vervallen verklaard, terwijl elke burger een zoodanige Fabriek of Trafiek mocht oprichten of een zoodanig eerlijk bedrijf mocht aanvangen „als hij verkiezen zal”. Het grondrecht, dat wij met moderne woorden: de vrijheid van beroep en bedrijf hebben genoemd, was geboren.

We moeten betreffende het tot stand komen van dezen grondregel nog op 2 punten de aandacht vestigen, die elk voor zichzelf de toekomstige ontwikkeling ervan hebben beïnvloed.

Het eerste is dit — we merkten het reeds terloops op —, dat art. 53 B. en S.G. een reactie is op het gildewezen, voortspruitend uit den drang naar vrijheid. Men vond het noodzakelijk om deze

¹⁾ Verg. W. ARNOLD, *Geschichte des Eigentums*, 1861.

²⁾ VON BELOW, t.a.p. blz. 274 en 299.

³⁾ Hieronder, blz. 31 v.

⁴⁾ Zie de verschillende geschriften van AALBERSE en VERAART.

reactie neer te leggen in de Staatsregeling, teneinde beschermd te zijn tegen een wederoprichting der gilden door een lateren wetgever. De grondregels vormden zelfs vóór-constitutioneel recht en konden dus niet meer door een latere regeling van welken aard ook worden aangetast.

In de Staatsregeling van 1801 vinden we in artikel 4 dezen grondregel nogmaals geformuleerd. De formulering is nu ruimer, immers „de Wet maakt de noodige bepalingen tot het verzekeren aan iederen Burger van deszelfs eerlijk *bestaan*”, waardoor het engere begrip „bedrijf” vervalt. Daar de gilden reeds officieel afgeschafft waren in 1798, kon dit onderwerp op het tweede plan behandeld worden, zoodat het artikel eindigt met de woorden: „doch alle Gilden of uitsluitende Broederschappen blijven afgeschafft”.

Wanneer dan ten slotte de gilden absoluut verdwenen zijn en men dus niet meer beducht behoeft te zijn voor een beperking in de vrijheid van beroep en bedrijf, laat men het recht hierop als geschreven regel vervallen bij de in de volgende Constitutie noodig geoordeelde inkrimping van het aantal artikels. En ook in het verdere verloop van de 19e eeuw doen zich geen omstandigheden meer voor, waardoor het gewenscht voorkomt dit grondrecht te formuleeren. Het maakt een levend bestanddeel uit van het rechtsbewustzijn van het Volk en heeft daarom de innerlijke kracht om zich te handhaven.

Het tweede punt, waarop we in verband met de totstandkoming van art. 53 B. en S.G. de aandacht moeten vestigen, levert een verklaring op voor de ontwikkeling in de 20e eeuw. Lag het voorgaande zuiver op staatkundig gebied, thans betreden we het terrein van de economie van den Staat.

In den vóór-kapitalistischen tijd vormde het gilde de basis van de economische orde. Begrippen als „rechtvaardige prijs” en „zedelijk recht op een passend levensonderhoud” waren hiervan de grondslagen. Concurrentie, zoowel tusschen de gildebroeders onderling als komend van buitenaf, van de „vreemdelingen”, werd niet geduld ¹⁾.

¹⁾ H. PIRENNE, *Guilds* (Encyclopaedia of the Social Sciences, New York 1932), blz. 212; verg. W. SOMBART, *Der moderne Kapitalismus*, 1916, I, blz. 209.

Hiernaast ontwikkelde georganiseerde huisindustrie voor de verre markt, en pitaalkrachtig handelsgedruceerende handwerkindustrieën, die werkten van de verre markt, maar aanzienlijke kapitaalinvloeden.

Het conflict, dat moede gildenorganisaties en een der oorzaken van zich niet konden handhaven vormt dan vooreerst de

Men doet er evenwel denken in de Nationale motieven niet in de economische schaffing der gilden. Een stand op den voorgrond

In de 20e eeuw daalde de beroepsvrijheid praktisch met geheele achterste kom hierop terug bij

De 19e eeuw baseerde persoonlijke vrijheid op SMITH tot praktijk.

Het nastreven van bevorderen. De meest zou een bron van wettelijke laissez-passer” wordt

Hierbij past het bevolkomen. Vanuit economisch deel van de economie talistische vrijheidssysteem

¹⁾ C. WISKERKE, *De afschaffing*

²⁾ Hieronder, blz. 77 v.

³⁾ L. MISES, *Liberalismus*, I

Hiernaast ontwikkelden zich langzamerhand de kapitalistisch georganiseerde huisindustrie, een huisindustrie, die dus werkte voor de verre markt, op gezag van een „entrepreneur”, een kapitaalkrachtig handelaar, die zich inschakelde tusschen den produceerenden handwerkmeester en den verbruiker, en de grootindustrieën, die werkten ten dienste van de behoeftevoorziening van de verre markt, maar die zich bovendien kenmerkten door een aanzienlijke kapitaalinvestatie ¹⁾).

Het conflict, dat moest ontstaan tusschen de vóór-kapitalistische gildenorganisaties en de kapitalistische industrieën was mede een der oorzaken van verval en afschaffing van de eersten, die zich niet konden handhaven tegen het kapitaal. Art. 53 B. en S.G. vormt dan vooreerst de afsluiting van dezen strijd.

Men doet er evenwel goed aan te bedenken, dat uit de besprekingen in de Nationale Vergadering blijkt ²⁾, dat economische motieven niet in de eerste plaats de redenen waren voor de afschaffing der gilden. Een ideëel motief, het verlangen naar vrijheid, stond op den voorgrond.

In de 20e eeuw daarentegen worden bij de bestrijding van de beroepsvrijheid practisch alleen economische motieven genoemd, met geheele achterstelling van staatkundige overwegingen. Ik kom hierop terug bij mijn nabeschouwing.

De 19e eeuw baseerde haar samenleving op de beginselen der persoonlijke vrijheid en bracht daarmee de theorie van ADAM SMITH tot praktijk.

Het nastreven van het eigen belang zou het algemeen belang bevorderen. De meest onbepaalde vrijheid, aan dit streven gelaten, zou een bron van welvaart worden voor allen. „Laissez-faire, laissez-passer” wordt het beginsel der economische wijsheid ³⁾.

Hierbij past het beginsel der vrijheid van beroep en bedrijf volkomen. Vanuit economisch standpunt gezien is het een onderdeel van de economische vrijheidsleer, van het modern-kapitalistische vrijheidssysteem.

¹⁾ C. WISKERKE, *De afschaffing der Gilden in Nederland*, diss. Rotterdam 1938, blz. 12 en 13.

²⁾ Hieronder, blz. 77 v.

³⁾ L. MISES, *Liberalismus*, 1927, blz. 9.

Ook hierop ontstaat weer een reactie. Omtrent de organisatie der economische samenleving breken weer schijnbaar oude opvattingen baan. Men achtte de individueele vrijheid geen voldoende waarborg voor het verkrijgen van een verdeling van het maatschappelijk product, die ethisch aanvaardbaar was.

Zoo wordt in de 20e eeuw de economische vrijheid door economische ordening vervangen, althans op velerlei gebied.

Onder de voorstanders van deze binding, de z.g. interventio-nisten, vinden we nog weer verschillende groepeerings, vanaf de gematigden, die alleen een regeerings-interventionisme beoogen tot aan de nationaal-socialisten toe, die naar een algemeene corporatieve ordening der economische samenleving streven.

Onder deze groepen hebben de Katholieken het meest gepropageerd het oprichten van publiekrechtelijke lichamen voor beroep en bedrijf. Gesteund door Pauselijke uitspraken, b.v. door de Encycliek *Rerum Novarum*, schrijven AALBERSE en VERAART een reeks geschriften ten gunste van publiekrechtelijke bedrijfs-organisaties. Zij worden hiermee dus de moderne bestrijders van de vrijheid van beroep en bedrijf, een vrijheid, die zij op ethische en economische gronden ontkennen.

Wij zullen de behandeling van de wijzigingen in de Grondwet, die hiermee verband houden, later uitvoerig bezien¹⁾. Thans kunnen wij reeds opmerken, dat, hoewel de mogelijkheid voor het oprichten van publiekrechtelijke lichamen voor beroep en bedrijf in elk geval reeds sinds 1922 bestond, hiervan tot aan 1940 toe geen gebruik is gemaakt.

Wel heeft het grondrecht als zoodanig een ernstigen schok gekregen door de in deze eeuw optredende ongunstige economische omstandigheden. Toen men eenmaal ging twifelen aan de juistheid van de stelling, dat vrijheid op economisch gebied het eenige goede was, kwam ook de vrijheid van beroep en bedrijf in het gedrang. Als eerste symptoom hiervan zien we dan het ontstaan van de Vestigingswet Kleinbedrijf en de Bedrijfsvergunningwet en, zelfs al ware de ontwikkeling niet afgebroken door

¹⁾ Hieronder, blz. 149 v.

het intreden van de
meer beperkingen ge

Toch kunnen we
constateeren, dat de
vrijheid van beroep
economische redener

We zullen aan de
nagaan, of dit verd
in een nabeschouwin

Ten slotte moge ik
summier overzicht
kondigde verordenin
niet als een teeken
niet onvolledig te z

het intreden van den Tweeden Wereldoorlog, stellig zouden er meer beperkingen gevolgd zijn.

Toch kunnen we op grond van deze ontwikkeling reeds thans constateeren, dat de mogelijkheid aanwezig is, dat het recht op vrijheid van beroep en bedrijf als regel van staatsrecht om louter economische redenen geheel zal verdwijnen.

We zullen aan de hand van de geschiedkundige ontwikkeling nagaan, of dit verdwijnen inderdaad verantwoord is, om daarna in een nabeschouwing onze eindconclusie op te bouwen.

Ten slotte moge ik nog opmerken, dat ik in een Aanhangsel een summier overzicht geven zal van de tijdens de bezetting afgekondigde verordeningen, betrekking hebbende op ons onderwerp, niet als een teeken van bewondering daarvoor, maar teneinde niet onvolledig te zijn.